UZBEKISTAN'S ROLE IN THE CENTRAL AND SOUTH ASIAN SECURITY SYSTEM: FACTORS ENSURING REGIONAL INTERCONNECTEDNESS

Shakobir Axad o'g'li Ashirboyev

Independent Researcher

Abstract

This thesis examines Uzbekistan's role in security cooperation between Central and South Asia from the perspective of regional connectivity. It aims to identify the links between transport and trade, cooperation with Afghanistan, the prevention of transboundary threats, and diplomatic dialogue. The analysis compares Uzbekistan's regional initiatives with documents issued by international organizations.

The thesis argues that security extends beyond border protection and responses to immediate threats. Reliable transport corridors, economic exchange, humanitarian ties, and regular dialogue among states also matter for preventing risks. Cooperation with Afghanistan occupies a significant place in Uzbekistan's initiatives to strengthen connectivity between Central and South Asia. In this context, the proposed Trans-Afghan transport route, energy links, and humanitarian assistance are considered potential means of bringing the two regions closer together. Their contribution to security, however, depends on implementation, stable conditions along the routes, and agreements among the states concerned.

The analysis considers Uzbekistan's role in three areas: strengthening trust among Central Asian states, developing economic and transport links with South Asia, and maintaining dialogue on issues concerning Afghanistan. It concludes that regional connectivity can create opportunities to strengthen security, but its outcomes should be assessed in light of how initiatives are implemented and how effectively transboundary risks are managed jointly.

Keywords

Uzbekistan, Central Asia, South Asia, regional security, regional connectivity, Afghanistan, transport corridors, preventive diplomacy.

O‘ZBEKISTONNING MARKAZIY VA JANUBIY OSIYO XAVFSIZLIK TIZIMIDAGI O‘RNI: MINTAQAVIY O‘ZARO BOG‘LIQLIKNI TA’MINLASH OMILLARI

Ashirboyev Shakobir Axad-o'g'li

Mustaqil izlanuvchi

traveler.5057@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu tezisda O‘zbekistonning Markaziy va Janubiy Osiyo o‘rtasidagi xavfsizlik hamkorligidagi o‘rni mintaqaviy o‘zaro bog‘liqlik nuqtayi nazaridan tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi transport va savdo aloqalari, Afg‘oniston bilan hamkorlik, transchegaraviy xavflarning oldini olish hamda diplomatik muloqot o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashdan iborat. Tahlilda O‘zbekistonning mintaqaviy tashabbuslari va xalqaro tashkilotlar hujjatlari qiyosiy ko‘rib chiqiladi.

Tezisda xavfsizlik faqat chegaralarni muhofaza qilish yoki tahdidlarga javob qaytarish bilan cheklanmasligi asoslanadi. Transport yo‘laklarining barqaror ishlashi, iqtisodiy almashinuv, gumanitar aloqalar va davlatlar o‘rtasida muntazam muloqot ham xavflarning oldini olish uchun ahamiyatlidir. O‘zbekiston ilgari surayotgan Markaziy va Janubiy Osiyo o‘rtasidagi bog‘liqlik tashabbuslarida Afg‘oniston bilan hamkorlik alohida o‘rin egallaydi. Bunda transafg‘on transport yo‘nalishi, energetika aloqalari va gumanitar yordam mintaqalarni yaqinlashtirish imkoniyatlari sifatida ko‘riladi. Ayni paytda mazkur loyihalarning xavfsizlikka ijobiy ta’siri ularning amalda bajarilishi, chegaralar barqarorligi va manfaatdor davlatlar o‘rtasidagi kelishuvlarga bog‘liq ekani ta’kidlanadi.

Tahlil natijasida O‘zbekistonning o‘rni uch yo‘nalishda yoritiladi: Markaziy Osiyo davlatlari o‘rtasida ishonchni mustahkamlash, Janubiy Osiyo bilan iqtisodiy va transport aloqalarini rivojlantirish hamda Afg‘oniston bilan bog‘liq masalalar yuzasidan muloqotni davom ettirish. Tezisda mintaqaviy o‘zaro bog‘liqlik xavfsizlikni mustahkamlash uchun imkoniyat yaratishi, biroq uning natijasi har bir tashabbusning ijrosi va transchegaraviy xavflarni birgalikda boshqarish darajasiga qarab baholanishi lozimligi xulosa qilinadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbekiston, Markaziy Osiyo, Janubiy Osiyo, mintaqaviy xavfsizlik, o‘zaro bog‘liqlik, Afg‘oniston, transport yo‘laklari, preventiv diplomatiya.

Kirish

Markaziy va Janubiy Osiyo o‘rtasidagi aloqalar kengayishi transport, savdo va energetika uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, mintaqalarni bog‘lovchi yo‘nalishlarning barqaror ishlashi xavfsizlik masalalariga ham bog‘liq. Chegaraoldi hududlaridagi vaziyat, transmilliy jinoyatchilik, suv va energiya resurslaridan foydalanish hamda Afg‘onistondagi jarayonlar davlatlarning alohida emas, o‘zaro muvofiqlashgan holda harakat qilishini talab etadi. Shuning uchun mintaqaviy o‘zaro bog‘liqlikni faqat iqtisodiy aloqalarning ko‘payishi sifatida emas, balki xavflarni birgalikda boshqarish jarayoni sifatida ham o‘rganish zarur.

O‘zbekiston geografik joylashuvi va tashqi siyosiy tashabbuslari orqali ikki mintaqa o‘rtasidagi muloqotda ishtirok etmoqda. Xususan, mamlakat Markaziy Osiyo davlatlari bilan yaxshi qo‘shnichilik aloqalarini rivojlantirish, Afg‘oniston bilan iqtisodiy va gumanitar hamkorlikni davom ettirish hamda Janubiy Osiyoga chiqadigan transport yo‘nalishlarini kengaytirish masalalarini ilgari surmoqda. Transafg‘on temiryo‘li kabi loyihalar ushbu yondashuvning amaliy yo‘nalishlaridan biri sifatida ko‘riladi. Biroq loyiha taklifi bilan uning yakunlangan natijasini farqlash muhim:

transport bog‘liqligining xavfsizlikka ta’siri infratuzilma ishga tushishi va davlatlararo kelishuvlar bajarilishiga qarab baholanishi mumkin.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, xavfsizlik va o‘zaro bog‘liqlik bir-biriga ikki tomonlama ta’sir qiladi. Barqaror siyosiy muhit savdo va tranzit uchun sharoit yaratadi; muntazam iqtisodiy hamkorlik esa davlatlar o‘rtasida muloqotni davom ettirishga turtki berishi mumkin. Ammo iqtisodiy loyihalarning o‘zi xavfsizlik muammolarini avtomatik hal qilmaydi. Ular chegara boshqaruvi, axborot almashinuvi va diplomatik kelishuvlar bilan birga olib borilgandagina kutilgan natijaga xizmat qiladi. BMTning Markaziy Osiyo uchun preventiv diplomatiya markazi faoliyati ham mintaqaviy muammolarni muloqot va hamkorlik orqali hal etish ahamiyatini ko‘rsatadi.

Tezisning maqsadi — O‘zbekistonning Markaziy va Janubiy Osiyo xavfsizlik tizimidagi o‘rnini aniqlash hamda mintaqaviy o‘zaro bog‘liqlikni ta’minlovchi omillarni tahlil qilish. Buning uchun diplomatik muloqot, Afg‘oniston bilan hamkorlik, transport va energetika aloqalari, shuningdek, transchegaraviy xavflarni boshqarish masalalari ko‘rib chiqiladi. Tezis rasmiy hujjatlar va tahliliy manbalarni qiyosiy o‘rganishga asoslanadi; unda transport loyihalarining iqtisodiy yoki xavfsizlikka ta’siri bo‘yicha yangi empirik natijalar da’vo qilinmaydi.

Asosiy qism

O‘zbekistonning mintaqaviy xavfsizlikka yondashuvi

O‘zbekistonning Markaziy va Janubiy Osiyo xavfsizlik tizimidagi o‘rnini baholashda xavfsizlik tushunchasini harbiy va chegara masalalari bilangina cheklab bo‘lmaydi. Davlatlar o‘rtasidagi siyosiy ishonch, transport yo‘nalishlarining uzluksiz ishlashi, energetika ta’minoti va transchegaraviy muammolar yuzasidan muloqot ham mintaqaviy barqarorlikka ta’sir etadi. O‘zbekistonning yondashuvida qo‘shni mamlakatlar bilan amaliy hamkorlikni kengaytirish va bahsli masalalarni muzokara

orqali hal etish muhim o‘rin tutadi. Bu yondashuv xavflarning oldini olishga qaratilgan diplomatiya bilan uyg‘unlashadi.

Mintaqaviy xavfsizlik davlatlarning umumiy manfaatlarini tan olishi bilan mustahkamlanadi. Masalan, bir mamlakat hududidan o‘tadigan transport yo‘lagi boshqa mamlakatning tashqi bozorga chiqish imkoniyatiga xizmat qilishi mumkin. Shunday sharoitda chegara o‘tkazish tartibi, yuk tashish qoidalari va infratuzilma xavfsizligi bo‘yicha kelishuvlar barcha ishtirokchilar uchun ahamiyat kasb etadi. O‘zbekistonning vazifasi shu manfaatlar kesishadigan masalalarda muloqotni rivojlantirish va o‘z hududidagi transport imkoniyatlarini mintaqaviy hamkorlik bilan bog‘lashdan iborat.

Afg‘oniston omili va ikki mintaqa o‘rtasidagi aloqalar

Afg‘oniston Markaziy va Janubiy Osiyo o‘rtasidagi quruqlik aloqalarida muhim geografik o‘rin egallaydi. Shu sababli ushbu mamlakatdagi vaziyat O‘zbekiston uchun bir vaqtning o‘zida xavfsizlik va iqtisodiy hamkorlik masalasidir. O‘zbekiston Afg‘oniston bilan muloqot, gumanitar yordam, mutaxassislar tayyorlash va infratuzilma loyihalarini qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishlarini ilgari surgan. Termizdagi gumanitar markaz hamda transport aloqalariga oid tashabbuslar ana shu siyosatning tarkibiy qismlaridir.

Transafg‘on temiryo‘li Markaziy Osiyodan Janubiy Osiyo bozorlariga chiqish imkoniyatini kengaytirishi mumkin bo‘lgan loyiha sifatida ko‘rilmoqda. Biroq uning ehtimoliy foydasi bilan amalda erishilgan natijani bir xil talqin qilish to‘g‘ri emas. Yo‘nalishning samaradorligi moliyalashtirish, qurilish, texnik standartlar, chegara tartib-taomillari va Afg‘oniston hududidagi barqaror sharoitga bog‘liq. Demak, transport loyihasi xavfsizlikni mustahkamlash imkoniyatini yaratsa-da, bu imkoniyat davlatlararo kelishuvlar va loyihaning izchil bajarilishi orqali ro‘yobga chiqadi.

O‘zaro bog‘liqlikni ta’minlovchi asosiy omillar

O‘zbekistonning ikki mintaqa o‘rtasidagi rolini belgilovchi birinchi omil — diplomatik muloqot. Davlatlar xavfsizlikka doir tashvishlarini muntazam muhokama qilsa, chegara, tranzit va resurslardan foydalanish masalalarida kelishmovchiliklarni erta bosqichda aniqlash imkoniyati ortadi. Bunday muloqot rasmiy uchrashuvlar bilan cheklanmasdan, mas’ul idoralar o‘rtasida axborot almashinuvi va kelishilgan tartiblarni amalga oshirishni ham qamrab olishi kerak.

Ikkinchi omil — transport va energetika aloqalari. Yo‘llar, temiryo‘llar va elektr uzatish tarmoqlari davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni kengaytiradi. Shu bilan birga, ushbu tarmoqlarda uzilish yuz bersa, uning oqibatlari bir mamlakat chegarasidan tashqariga chiqishi mumkin. Shuning uchun yangi infratuzilmani yaratish bilan bir qatorda uning xavfsizligi, texnik xizmat ko‘rsatish tartibi va favqulodda vaziyatlarda hamkorlik qilish mexanizmlarini ham belgilash zarur.

Uchinchi omil — transchegaraviy xavflarni birgalikda boshqarish. Terrorizm, noqonuniy savdo va boshqa uyushgan jinoyatchilik shakllariga qarshi kurashda alohida davlatning chorasi yetarli bo‘lmasligi mumkin. Chegara xizmatlari va vakolatli idoralar o‘rtasida qonuniy axborot almashinuvi, xavflarni baholash hamda muvofiqlashgan harakatlar mintaqaviy hamkorlikning amaliy jihatini tashkil etadi. O‘zbekiston tomonidan ilgari surilgan xavfsizlik masalalariga oid muloqot va erta ogohlantirish tashabbuslari shu nuqtayi nazardan ahamiyatlidir.

To‘rtinchi omil — gumanitar hamkorlik. Ta’lim, mutaxassislar tayyorlash va aholining ehtiyojlariga qaratilgan yordam davlatlar o‘rtasidagi aloqalarni faqat tranzit yoki xavfsizlik idoralari faoliyatiga bog‘lab qo‘ymaslikka xizmat qiladi. Ayniqsa, Afg‘oniston bilan munosabatlarda gumanitar yo‘nalish iqtisodiy loyihalar va xavfsizlik muloqotini to‘ldiradi. Bunda yordamning haqiqiy natijasini baholash uchun amalga oshirilgan dasturlar, ulardan foydalangan aholi guruhlari va davomiylik ko‘rsatkichlariga tayanish lozim.

Shunday qilib, O‘zbekistonning mintaqaviy xavfsizlikdagi o‘rni faqat geografik joylashuvi bilan belgilanmaydi. Uning ahamiyati qo‘shni davlatlar o‘rtasidagi muloqotda ishtirok etishi, Afg‘oniston bilan aloqalarni davom ettirishi va transport hamda iqtisodiy bog‘liqlikni xavfsizlik masalalari bilan birga ko‘rib chiqishida namoyon bo‘ladi. Bu yo‘nalishlarning ta’sirini esa bildirilgan tashabbuslar soni bilan emas, erishilgan kelishuvlar va ularning amaliy ijrosi bilan baholash maqsadga muvofiq.

Xulosa

O‘zbekistonning Markaziy va Janubiy Osiyo xavfsizlik tizimidagi o‘rni ikki mintaqa o‘rtasidagi geografik yaqinlik, transport imkoniyatlari va diplomatik faollikning o‘zaro uyg‘unlashuvida namoyon bo‘ladi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, mintaqaviy xavfsizlikni faqat chegaralarni muhofaza qilish yoki mavjud tahdidlarga javob qaytarish orqali ta’minlab bo‘lmaydi. Davlatlar o‘rtasida ishonchni mustahkamlash, iqtisodiy aloqalar uchun barqaror sharoit yaratish va umumiy xavflar yuzasidan muntazam muloqot olib borish ham xavfsizlikning muhim tarkibiy qismlaridir.

O‘zbekistonning Markaziy Osiyo davlatlari bilan yaxshi qo‘shnichilik munosabatlarini rivojlantirishi ikki mintaqa o‘rtasidagi aloqalar uchun dastlabki asosni yaratadi. Chunki Janubiy Osiyoga yo‘nalgan transport yoki energetika loyihasi Markaziy Osiyoning o‘zida barqaror hamkorlik mavjud bo‘lgan taqdirdagina kengroq samara berishi mumkin. Chegara tartiblarini muvofiqlashtirish, yuk tashishdagi to‘siqlarni kamaytirish va infratuzilma bilan bog‘liq masalalarni kelishib hal etish davlatlarning o‘zaro bog‘liqligini amaliy mazmun bilan to‘ldiradi. Shu jihatdan O‘zbekistonning mintaqadagi o‘rni alohida tashabbuslarni ilgari surish bilan birga, ularni qo‘shni davlatlar manfaatlariga moslashtira olishiga ham bog‘liq.

Afg‘oniston Markaziy va Janubiy Osiyo o‘rtasidagi xavfsizlik hamda iqtisodiy bog‘liqlikning muhim bo‘g‘inidir. O‘zbekistonning ushbu mamlakat bilan muloqotni

davom ettirish, gumanitar yordam ko‘rsatish, mutaxassislar tayyorlash va transport aloqalarini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvi ikki mintaqani bog‘lash imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, transafg‘on yo‘nalishidagi loyihalarning kutilayotgan foydasini erishilgan natija sifatida ko‘rsatish ilmiy jihatdan to‘g‘ri bo‘lmaydi. Ularning samarasi xavfsiz tranzit, moliyalashtirish, texnik hamkorlik va kelishuvlarning izchil bajarilishiga bog‘liq.

Tahlildan kelib chiqib, mintaqaviy o‘zaro bog‘liqlikni ta’minlash uchun to‘rtta yo‘nalishga e’tibor qaratish maqsadga muvofiq. Birinchidan, xavfsizlik masalalari yuzasidan diplomatik muloqot va vakolatli idoralar o‘rtasidagi axborot almashinuvini davom ettirish zarur. Ikkinchidan, transport va energetika loyihalarini rejalashtirishda ularning uzluksiz ishlashi hamda favqulodda vaziyatlarga tayyorgarlik choralarini oldindan belgilash lozim. Uchinchidan, transchegaraviy jinoyatchilik va boshqa umumiy xavflarga qarshi choralar davlatlar o‘rtasida muvofiqlashtirilishi kerak. To‘rtinchidan, ta’lim va gumanitar hamkorlik iqtisodiy aloqalarni to‘ldiruvchi uzoq muddatli yo‘nalish sifatida rivojlantirilishi muhim.

O‘zbekiston tashabbuslarining natijadorligini baholashda o‘tkazilgan uchrashuvlar yoki e’lon qilingan loyihalar sonining o‘zi yetarli emas. Kelishuvlarning bajarilishi, transport yo‘nalishlarining amalda ishlashi, chegaradan o‘tish jarayonining barqarorligi va hamkorlik dasturlarining davomiyligi aniqroq baholash mezonlari bo‘la oladi. Bunday yondashuv rejalashtirilgan imkoniyat bilan ro‘y bergan o‘zgarishni farqlashga yordam beradi.

Umuman, O‘zbekistonning Markaziy va Janubiy Osiyo xavfsizlik tizimidagi ahamiyati mintaqalar o‘rtasida aloqa o‘rnatish, hamkorlik manfaatlarini uyg‘unlashtirish va xavflarni muloqot orqali boshqarishga intilishida ifodalanadi. O‘zaro bog‘liqlik xavfsizlikni mustahkamlash uchun sharoit yaratadi, ammo uning ijobiy natijasi avtomatik tarzda yuzaga kelmaydi. Barqaror natijaga erishish uchun

siyosiy kelishuvlar amaliy mexanizmlar, ishlaydigan infratuzilma va muntazam hamkorlik bilan qo‘llab-quvvatlanishi zarur. Tezisning xulosalari tahliliy xarakterga ega bo‘lib, alohida tashabbuslarning xavfsizlik va iqtisodiy rivojlanishga ta’sirini o‘lchash keyingi empirik tadqiqotlar vazifasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasi. *Strengthening Connectivity between Central and South Asia*. A/RES/76/295. 2022. (digitallibrary.un.org)

2. Mirziyoyev Sh. M. “Markaziy va Janubiy Osiyo: mintaqaviy bog‘liqlik. Tahdidlar va imkoniyatlar” xalqaro konferensiyasidagi nutq. Toshkent, 2021-yil 16-iyul. (president.uz)

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. *O‘zbekistonda Markaziy va Janubiy Osiyoning mintaqaviy bog‘liqligi bo‘yicha xalqaro konferensiya o‘tkazilishi to‘g‘risida*. 2021-yil 8-iyul. (president.uz)

4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti rasmiy veb-sayti. *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Markaziy Osiyo davlatlari rahbarlari maslahat uchrashuvidagi tashabbuslari*. 2023. (president.uz)

5. BMTning Markaziy Osiyo uchun preventiv diplomatiya mintaqaviy markazi (UNRCCA). *SRSG Kaha Imnadze Participates in Second Termez Dialogue on Central–South Asia Connectivity*. 2026-yil 4-iyun. (UNRCCA)

6. Jahon banki. *Regional Cooperation Reduces Poverty and Builds Resilience in Central Asia*. 2023-yil 6-dekabr. (worldbank.org)